

6. Сорокіна Н. Напрями запобігання корупції в органах публічної влади на сучасному етапі державотворення / Н. Сорокіна // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2. – С. 259-267.

Федус В.

*студентка I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ
Баран А.В.*

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ТА СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правова доктрина та судовий прецедент – це одні із тих джерел права, які на даний час не знайшли достатнього застосування в Україні з огляду на правові традиції та специфіку національної правової системи. Втім, недоцільно стверджувати, що доктрина і судова практика не мають впливу на правотворчість та правозастосування.

Щодо наукового визначення даних термінів серед правників існує відносна однастайність бачення. Запропонуємо дефініції, дані М.В. Кравчуком, який визначає судовий прецедент як «рішення компетентного органу держави в конкретній справі, яка розглядалася вперше і якому надається формальна обов'язковість при розв'язанні всіх наступних аналогічних судових справ», а правову доктрину – як «думки авторитетних вчених з питань права», зазначаючи при цьому, що в Україні доктрина, хоч і не визнається формальним джерелом права, впливає на розвиток юридичної практики, вдосконалення законодавства, тлумачення закону [6, с. 226].

Оскільки в даній науковій розвідці ми розглядаємо відразу два джерела (форми) права, доцільно спершу надати відокремлену оцінку кожному з них із точки зору значення для правозастосування в Україні, а тоді, підбиваючи підсумки, проаналізувати їх співвідношення та потенційні зв'язки.

Щодо доктрини, то вона офіційно не визнається джерелом права України. Позиція більшості вчених, наприклад Сидоренка О.М., полягає у тому, що правова доктрина є вторинним джерелом права [9, с. 39].

Норма, вироблена правовою доктриною, є нормою-принципом. Загальні принципи права значною мірою визначають зміст юридичної системи. Вони є підґрунтям будь-якої юридичної конструкції.

Авторитет окремих фундаментальних принципів, закріплених і захищених міжнародними угодами (наприклад, Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 р.), надає їм характеру принципів наднаціонального рівня, які не повинні ігнорувати установчі органи країн, що підписали ці домовленості [9, с. 40].

У літературі термін «доктрина» вживається у широкому сенсі: а) вчення, філософсько-правова теорія; б) точка зору вчених-юристів з тих чи інших питань, які стосуються сутності та змісту різних юридичних актів, з питань

правотворчості та правозастосування; в) наукові праці найбільш авторитетних дослідників у галузі держави і права; г) коментарі різних кодексів, окремих законів, моделі різноманітних нормативно-правових актів [9, с. 42].

Категорія «доктрина», також пов'язується з визначенням заходів впровадження державної внутрішньої і зовнішньої політики. Акти загальнодержавного значення, яким оформляються такі доктрини, затверджуються вищими органами державної влади – президентом, парламентом, урядом країни. Так, перша «Воєнна доктрина України» була затверджена Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 р. № 3529-XII, друга – Указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004. Ця практика була продовжена схваленням «Національної доктрини розвитку освіти», «Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту», «Доктрини інформаційної безпеки України», затвердженими відповідними указами глави держави в період з 2002 по 2009 р. [2, с. 57].

Оскільки, правова доктрина пов'язана безпосередньо із науковими колами, варто зазначити, що наукові позиції водночас здатні існувати як підґрунтя розвитку інструментів, що використовуються на практиці, а також як реакція на проблеми практики, що виникають у ході правозастосування.

Аналіз вітчизняної практики правозастосування свідчить про те, що доктрина знаходиться на озброєнні у юристів і використовується у практиці, і з огляду на це видається хибною та позиція, що не відводить правовій доктрині належної ролі у правовому житті суспільства.

Так, непоодинокими випадками є звернення суддів, слідчих, прокурорів, адвокатів до авторитетних, загальноновизнаних доктринальних (наукових) ідей, теорій. О. М. Костенко з цього приводу зазначає: «У той же час практиці відомо багато випадків, коли слідчі, прокурори звертаються до кафедр юридичних вузів, наукових установ, авторитетних вчених із проханням дати письмовий висновок у кримінальній справі щодо кваліфікації певного діяння. Висновки спеціалістів-криміналістів долучаються до кримінальних справ, на них посилаються слідчі, прокурори для обґрунтування прийнятого щодо кваліфікації рішення. Хоча це і не передбачено законом, але потреба у такого роду безпосередньому сприянні кримінально-правової науки правозастосовній практиці існує, і вона з часом буде загострюватися» [8, с. 306].

Існують також й інші форми звернення до правової доктрини у правозастосовній практиці, зокрема при здійсненні правосуддя. Наприклад, у рамках судового розгляду спеціалісти в галузі права, адвокати, представники сторін мають право у своїх виступах для обґрунтування власної позиції посилатися на наукові праці, науково-практичні коментарі. Це не заборонено законом та існує на практиці.

З вищевикладеного можна зробити висновки, що в Україні доктрина як широке поняття, що охоплює великий спектр наукових праць, використовується як засіб тлумачення правових норм, а також як підстава правотворчості, оскільки наукою розробляються принципи та передові ідеї, на яких ґрунтується законодавства. Важливе значення тут має здатність правової науки набувати наднаціонального, міжнародного характеру, що дозволяє ефективно застосовувати на практиці і впроваджувати в міжнародні та національні акти теоретичні напрацювання, досягнення вчених-юристів.

На відміну від доктрини, судова практика (прецеденти) формуються при найбільш безпосередньому застосуванні норм права – при здійсненні судочинства. Як і правова доктрина, судовий прецедент є неосновним джерелом права і посідає незначне місце в правозастосуванні в Україні. Втім, посиляючись на доцільність зближення і взаємний обмін досвідом романо-германської та англо-американської правових систем, багато вчених наголошують на необхідності збільшення значення судового прецеденту в Україні. Про подібні тенденції свідчить іноземний досвід (можливість посилалися на попередні судові рішення у деяких країнах романо-германської правової сім'ї), а також уже наявний рівень використання судової практики при прийнятті рішень судами.

Зазначена тенденція в українському праві знайшла нормативне відображення в концепції обмеженого судового прецедента (квазіпрецедента), що передбачає застосування судового прецеденту як похідного джерела права і засобу нормативного тлумачення закону у визначених ним випадках [7, с. 42].

Основна ідея такого підходу полягає в тому, що судові прецеденти виконують значну роль у правовому регулюванні, оскільки завдяки їм конкретизуються закони, заповнюються прогалини в праві. Такими прецедентами в Україні пропонується визнати рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду України, Вищих спеціалізованих судів [1, с. 12].

Прихильники такого підходу вважають, що до числа судових актів, які містять нормативні приписи, можуть бути віднесені: рішення Конституційного Суду України; нормативне тлумачення Пленуму Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів; рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів; рішення судів за аналогією закону та права, а також на основі норм права, що містять оціночні поняття; рішення Європейського суду з прав людини [5, с. 8].

Деякі вчені вважають, що на сьогодні судовий прецедент як джерело права в Україні вже використовується, оскільки, виходячи з положень процесуальних кодексів, підставою для касаційного перегляду рішення є неоднакове застосування судами одного і того ж положення закону. Це підтверджує існування в Україні судового прецеденту та посилання на нього. Крім того, у судовій практиці юристи досить часто використовують судовий прецедент як доказ своєї правої позиції під час вирішення тієї чи іншої справи, наприклад: роз'яснення та постанови пленумів та судів вищої інстанції, навіть фрагменти судових рішень із єдиного реєстру [3, с. 107].

При цьому ряд авторів займають протилежну позицію і вважають, що в судових рішеннях і, зокрема, в постановах Пленуму не повинно міститися правових норм. Їх наявність є порушенням законів і суперечить українській правовій системі, оскільки такі рішення повинні мати суто роз'яснювальний, а не нормативний характер. Ні в Конституції України, ні в інших законах, що регламентують діяльність судів, не говориться про те, що вони наділені правом законотворчості. У зв'язку з цим виникає питання, як третя влада може брати участь у вдосконаленні законотворчості [4, с. 167].

Отже, питання щодо місця правової доктрини і судового прецеденту в правозастосовній і правотворчій практиці в Україні залишається спірним. Доктрина і судова практика займають вагому нішу у правовій системі, але

проблемними залишаються питання законодавчого регулювання із точки зору застосування у законодавстві відповідного понятійного апарату. Юридичне невизнання даних джерел права породжує суперечливі думки в наукових колах, що найкраще прослідковується на прикладі прецеденту, зокрема у наявності полярних точок зору стосовно меж допустимої нормотворчості у рішеннях пленумів вищих судів.

Список використаних джерел

1. Бардаченко Л. Перспективи проведення судової реформи / Л. Бардаченко // Правовий тиждень. – 2009. – № 51-52. – С. 12-15.
2. Євграфова Є. Доктрина у правовій науці юридичній практиці / Є. Євграфова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – №2. – С. 52-62.
3. Журавко В.С. Проблеми введення судового прецеденту в правову систему України / В.С. Журавко // Управління розвитком. – 2013. – №16. – С. 106-108.
4. Завидняк В.І. Судовий прецедент як джерело права / В.І. Завидняк // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2013. – №2. – С. 164-169.
5. Кирилук Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент? / Д. Кирилук // Юридичний журнал. – 2006. – №4. – С. 7-12.
6. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищнавч. закл. / М.В. Кравчук. – Вид. 3-є, переробл. й доповн. – Тернопіль: Тернограф, 2013. – 608 с.
7. Майданик Р. Загальна характеристика судового прецеденту в праві України / Р. Майданик // Юридична Україна. – 2012. – №12. – С. 41-50.
8. Семеніхін І. Проблемні аспекти реалізації правової доктрини у правозастосовній практиці / І. Семеніхін // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 3. – С. 303-311.
9. Сидоренко О.М. Правова доктрина як вторинне джерело права / О.М. Сидоренко // Актуальні проблеми держави і права. – 2006. – Вип. 29. – С. 38-43.

Федчишин А.

*студент магістратури юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ
Кравчук В.М.*

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Актуальність теми полягає в тому, що людина, її життя і здоров'я визнаються найвищими цінностями в цивілізованих державах. У сьогоденні рівень їх захищеності є загальним показником розвитку суспільства різних країн. Дані цінності закріплюються у Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, інших міжнародних документах. Крім того, вони знайшли відображення на конституційному рівні у більшості цивілізованих країн світу.